

KRIŽEMKRAŽ PO AVTORSKIH TVORJENKAH V MLADINSKIH DELIH BINE ŠTAMPE ŽMAVC

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
irena.stramljic@um.si

Bina Štampe Žmavc v svojih delih pogosto ustvarja avtorske tvorjenke s pomočjo tvorbenih postopkov, saj s svojim bogatim opusom pesniških, proznih in dramskih besedil nagovarja starostno širšo ciljno skupino mladih bralcev. Pri tem izkorišča sistemske tvorbene vzorce, vendar jih zapolnjuje z nenavadnimi besedotvornimi morfemi. V tem primeru lahko govorimo o t. i. potencialnih besedah, ki pa zaradi specifičnega konteksta, v katerega so umeščene, ne kažejo niti možnosti niti potrebe, da postanejo širše sprejete (Stramljič Breznik 2010: 148).

V prispevku bomo na podlagi izpisov njenih avtorskih tvorjenk iz literarnih del za mladino predstavili najpogostejše tvorbene postopke, s katerimi vdihne življenje novim besedam. Kot je z verzi iz svoje pesmi izjavila v enem izmed intervjujev leta 2018 ob prejemu nagrade zlatnik poezije: *»Rišem z besedo, ne s kredo, ker s kredo ne znam. Pa tudi z barvami ne. Zato dahnem v dlan si besedo ...«*

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.1.2025.19](https://doi.org/10.18690/um.ff.1.2025.19)

ISBN
978-961-286-944-1

Ključne besede:

Bina Štampe Žmavc,
mladinska literatura,
besedotvorje,
avtorske tvorjenke,
besedotvorne inovacije

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.1.2025.19](https://doi.org/10.18690/um.ff.1.2025.19)

ISBN
978-961-286-944-1

Keywords:
Bina Štampe Žmavc,
youth literature,
word formation,
coinages,
word-forming innovations

CRISS-CROSS THROUGH THE COINAGES IN BINA ŠTAMPE ŽMAVC'S LITERATURE FOR YOUNG READERS

IRENA STRAMLJIČ BREZNIK

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
irena.stramljic@um.si

In her works, Bina Štampe Žmavc demonstrates a unique approach to word-formational processes, often crafting new coinages to engage young readers with her diverse collection of poetry, prose, and drama. Her method involves systemic word-formational patterns, yet she infuses them with unconventional word-formational morphemes. These coinages, which we can refer to as potential words, are context-specific and do not necessarily aim for widespread acceptance (Stramljič Breznik 2010: 148). This paper delves into the most prevalent word-formational processes she employs, showcasing how she breathes life into new words, drawing from the coinages in her literary works for young readers. In a 2018 interview, when she was awarded the Gold Coin of Poetry (zlatnik poezije), she used the following verses from her poem: "I draw with words, not chalk because I don't know how to draw with chalk. Nor do I know how to draw with colors. That's why I breathe a word into the palm of my hand..."

1 Uvod

V prispevku bomo jezikovno analizirali izbor literarnih besedil Bine Štampe Žmavc, ki se uvrščajo v njen opus del za otroke in mladino ter ga pokriva širši literarnovedni termin mladinska književnost (Kmecl 1977: 315–316). Za uporabo je primernejši, ker natančneje opredeljuje ciljno skupino, ki so ji besedila namenjena. Otroška književnost je namreč glede na literarnoteoretično opredelitev prilagojena sprejemnim zmogljivostim mlajšega bralca v zgodnejšem bralnem obdobju, ki ima drugačne izkušnje in znanje. Mladi bralec tega obdobja ima več specifičnih lastnosti, med katerimi je sprva prevladujoča velika želja po igranju s predmeti in tudi besedami, s starostjo pa je opazno spreminjanje duševnega razvoja in to posledično vodi tudi do drugačne percepcije literarnega besedila.

Literat lahko s svojim besedilom nagovarja otroka šele v fazi, ko ta izrazi potrebo po sporazumevanju s svetom. To pa počne z opomenjenimi zvočnimi skupinami, ki se še zelo pogosto rade križajo z zvočnimi skupinami brez pomena in jih lahko srečujemo v raznih otroških izštevankah (npr. *An ban, pet podgan, štiri miši, v ub me piši, vija vaja ven*). Nadaljnja stopnja otrokovega mentalnega razvoja pomeni osvojitvev sintakse. Pojavnost okrog sebe načeloma zna poimenovati, vendar mu razmerja v njej še zmeraj predstavljajo veliko uganko. Pomembne orientacijske točke so mu lastni preudarek, trenutne potrebe in domišljija. Prav zato so mu blizu pravljice.

S pospešenim šolskim sistematičnem pridobivanjem znanja se počasi ruši naivni, pravljичni svet in središče dogajanja postaja on sam s svojimi sposobnostmi in prijatelji. V tej razvojni fazi pa se iz otroka že razvije mladostnik, ki ima drugačen literarni okus (Stramljič Breznik 2010: 147–150).

1.1 Bina Štampe Žmavc

Kot ocenjuje odlična poznavalka slovenske mladinske književnosti Dragica Haramija (Haramija 2012: 283–304), se je Bina Štampe Žmavc v slovenskem prostoru uveljavila predvsem kot ustvarjalka pravljic in poezije za otroke ter poezije za odrasle. Svojo srčnost pa upoveduje tudi v mladinskih proznih besedilih in otroški dramatik, kajti nič manj ni uspešna pri pisanju radijskih iger za otroke (npr. *Ure kralja Mina*) in priredbah svojih del za lutkovne predstave (npr. *Ernica gosonica*). Velja za

pogosto nagrajeno umetnico, ki je doslej prejela več prestižnih nagrad. Naj izpostavimo le nekatere:¹

- 1986 – Zlata Linhartova značka ZKOS za režijo in besedilo igre *O velikem strahu Buholinu*;
- 1994 – Nagrada na festivalu Zlata paličica za najboljše slovensko odrsko besedilo za otroke in mladino za dramski tekst *Ure kralja Mina*;
- 1996 – Nagrada Radia Slovenija za izvirno radijsko igro za otroke za igro *Princesa kamnitih besed*;
- 1997 – Nagrada Radia Slovenija za izvirno radijsko igro za otroke za igro *Ernica gosenica*;
- 1999 – Klemenčičeva nagrada za izvirno lutkovno besedilo Društva slovenskih pisateljev in festivala »Klemenčičevi dnevi« za delo *Ernica gosenica*;
- 2000 – Mednarodna bienalna nagrada Janusz Korczak, 2. nagrada za delo *Muc Mehkošapek*;
- 2003 – Nagrada Radia Slovenija za izvirno radijsko igro za otroke *O kuri, ki je izmaknila pesem*;
- 2007 – Nagrada desetnica za otroško in mladinsko književnost za pesniško zbirko *Živa biša*;
- 2009 – Nagrada večernica za delo *Cesar in roža*;
- 2011 – Nagrada desetnica za najboljše otroško in mladinsko delo za zbirko pravljic *Cesar in roža*;
- 2018 – Nagrada zlatnik poezije za življenjski opus, podeljena v okviru Veronikine nagrade.

1.2 Jezikovna igra v sodobni slovenski mladinski književnosti

Za ključno razmišljanje o mestu jezikovne igre v otroški poeziji velja Grafenauerjev esej *Igra v pesništvu za otroke* (Grafenauer 2010: 6–11). V njem začetke prave otroške poezije, ki je otroku blizu in ima estetski značaj, ker v njej prevladuje sproščena domišljajska igra, ki jo podpira tudi jezikovna igra s specifičnimi prvinami, kot so besedne igre, onomatopoije, paradoksi, pretiravanja, personifikacije in besedne skovanke, pripisuje Levstikovemu delu *Otročje igre v pesencah* in nato Župančičevi

¹ Natančen popis nagrad in priznanj, predstavitev njene bibliografije ter njenega dela do leta 2012, predvsem pravljic, kratkih fantastičnih zgodb, realističnih zgodb in fantastičnih pripovedi, najdemo v delu Dragice Haramije (2012: 283–304).

umetniški inovaciji Levstikovih začetkov. Hkrati pa Grafenauer avtorefleksivno opiše razliko med lastnim ustvarjanjem za otroke in odrasle. Kot bistveno razliko, ki poezijo za otroke razločuje od ostalega pesništva, poleg tematike izpostavlja igrivost, ki se kaže tako v jezikovni strukturi besedila kot seveda tudi v samem sporočilu pesmi. Igra v otroški pesmi nastopa kot njena tema in hkrati jo podpirajo formalna sredstva: besedne in glasovne figure, ritem, melodija, neologizmi, pretiravanja, geminacije, refren, poanta itd.

Jezik v sodobni mladinski književnosti, ki temelji na slogovni uporabi aliteracije in asonance, neologizmov, onomatopejskih poimenovanj, otroških in ljubkovalnih besed, manjšalnic, rim, slabšalnic, sopomenk, specifičnih tvorjenk, v katerih je združenih več slogovnih prvin, je pregledno po avtorjih, začeni s Franom Levstikom pa do najmlajše avtorice Gaje Kos, in po nastopajočih literarnih likih predstavila Milena Mileva Blažič (Blažič 2013a: 71–76). V istem letu (Blažič 2013b: 111–123) se je posvetila še analizi mladinskih besedil Borisa A. Novaka, še posebej delu *Oblike sveta: pesmarica pesniških oblik* (1991), in na primeru njegovih besedil konkretizirala že omenjene jezikovnoslogovne prvine, prepoznane v tradiciji od prvih začetkov do sodobnih slovenskih mladinskih besedil.

V spremni študiji k izbranim delom iz mladinskega opusa Bine Štampe Žmavc *Vsebine srca* iz leta 2022, ki bo tudi temeljni vir v nadaljevanju predstavljene analize avtoričinih novotvorjenk, je Igor Saksida (Saksida 2022: 234–241) uvodni del razprave namenil prav jezikovni igri v modernistični mladinski poeziji. Za ključno razmišljanje o mestu jezikovne igre v otroški poeziji je izpostavil že omenjeni Grafenauerjev esej *Igra v pesništvu za otroke*.

Saksida namreč prepoznava nekatere poteze modernistične besedne igre (nenavadne tvorjenke, glagole, sporočilno izmuzljive besedne nize) tudi v predstavljenem izboru del Bine Štampe Žmavc. Še več: tudi Dragica Haramija (Haramija 2012: 303, 2022: 242–247) izpostavlja poetičnost avtoričinega jezika, ki ni prisotna zgolj v njeni poeziji, temveč tudi v drugih književnih vrstah – pripovednih delih in dramskih besedilih.

»Verjetno. Mora pa biti tudi neko osnovno poznavanje jezika. Vsega ni mogoče stisniti v **neologizem**. Danes to postaja moda in vsi sestavljajo **neologizme**. Vendar neki osnovni postulat jezikovnih pravil so, potem je pa na delu intuitivnost, muze, ki strežejo, prišepetavajo skozi zrak, jutro, noč. In še nekaj je zelo pomembno. Neomajna **»religija« srca**, ki me vodi pri ustvarjanju. Ni poceni in se drago plača.«

2 Metodologija

Temeljni vir za jezikovno analizo avtorskih tvorjenk Bine Štampe Žmavc so njena izbrana pesemska in prozna besedila ter eno dramsko besedilo za otroke po izboru Igorja Saksida in Dragice Haramije v knjigi *Vse-bine srca* (2022), ki sta jo opremila s spremnima besedama. Paberkovalno je nabranih še nekaj primerov tudi iz njenih drugih del za otroke.

V ospredju je jezikoslovni pogled na njene avtorske tvorjenke, ki so stilistični neologizmi oz. priložnostnice. Pri tem se zavedamo, da gre za redukcijo sicer njenega vsestransko bogatega pesniškega izraza, saj ne upoštevamo:

- a) Izvirnih sopojavnic (kolokacij), v katerih se pojavljajo priložnostnice, ki samo dodatno eksponirajo njen pesniški izraz, npr. *tiktakaste težave*, *cmeravzarsko jadikovalstvo*.
- b) Izvirnih pridevkov, npr.: **čas** je *bud*, *zlat*, *begoten*, *izgubljen*, *lep*, *nov*, *podarjen*, *umazan*, *nor*, *zaprašen*, *ukraden*, *blažen*, *železen*, *prekoračen*, *zamujen*. Primerjalno s korpusnimi sopojavnicami v Gigafidi 2.0, ki **čas** opredeljujejo s stališča pogostnosti z naslednjimi pridevniki: *zadnji*, *kratek*, *prost*, *deloven*, *določen*, *dolg*, *nedoločen*, *današnji*, *pravi*, *leten*, *skrajen*, *lep*, *vmesen*, *zimski*, *dober*, *težek*, *poleten*, *obratovalen* ..., opazimo, da je znotraj osemnajstih sopojavnic presečen le pridevnik *lep*.
- c) Niso upoštevane številne manjšalnice, ki so sicer splošna značilnost otroškega govora, navadno posledica pogoste uporabe odraslih v komunikaciji z otroki. Navajamo jih le nekaj, izmed njih pa se nekatere pojavljajo tudi večkrat, npr.: *otročič*, *deklíč*, *fantič*, *fantiček*, *otročiček*, *dojenček*, *plenička*, *voziček*, *ptiček*, *otročiček*, *kerožniček*, *priček*, *polička*, *mamica*, *nožica*, *očka*, *zobek*, *bobek*, *copatek*, *drobtinica* (*zvezd*), *cofek*, *hišica*, *medvedek*, *drevesce*, *zvonček*, *bučka*, *palčka* (*kadila*), *lasek*, *šalica*, *mufek*, *bratec*, *škrateljček*, *škratec*, *meseček*, *sonček*, *balkonček*, *kožušček*, *trebušček*, *dlačica*, *tačka*, *tačica*, *vzorček*, *kertačka*, *dežek*,

kapljica, poljubček, kanglica, listek, obrazek, zrnce, kapica, glavica, barčica, kruguljček, kapljica, travica, kolaček (besed), iskerica, mravljica, lunica pestunjica, mostiček, meseček, cekinček, kljunček, lučka, snežec, mačica, oblaček, srajčica, kamenček na obročku (prstana), babica, dedek, grobek, (pomladni) zvonček, vnuček, plašček, zvezdica, mamica ...

- d) Niso upoštevane tvorjenke, ki so že zajete v slovarski bazi Fran.si, npr. v SSKJ2 kot **ekspresivni** (*mrgolazen*), **nižje pogovorni** (*knofek*), **slabšalni** (*požerunka* preneseni na neživo, tj. jopico) ali **ljubkovalni izrazi** (*mižek*) ipd., ki sodijo med leksikostileme.

Zanimajo nas namreč le avtorske stilno zaznamovane tvorjenke, zato bomo njihovo tipologijo predstavili s stališča morfo- in grafostilemov.

3 Teoretična izhodišča za analizo

Opazovati avtorske tvorjenke, pomeni upoštevati teoretična izhodišča besedotvorja, neologije in lingvostilistike.

3.1 Besedotvorje

Po teoriji slovenskega besedotvorja (Toporišič ⁴2000, Vidovič Muha ²2011, Stramljič Breznik 2020) tvorjenke delimo na več vrst izpeljank, zložen, sestavljenk in sklopov. S kombinacijo več besedotvornih načinov nastajajo kratice, sklopi iz krnov z možnostjo prekrivanja v posameznih delih, grafično obogateni deli tvorjenk pa tvorijo skupino t. i. grafoderivatov (Stramljič Breznik, Voršič 2009: 826–838, Voršič 2013). Z vidika besedotvorne stilistike (Logar 2006: 87–101) je mogoče opazovati stilne učinke, ki izvirajo bodisi iz osnovnega bodisi obrazilnega dela tvorjenke ali pa iz njune kombinacije.

3.2 Neologija

Avtorskih tvorjenk v umetnostnih besedilih ni mogoče opredeliti brez neologije, ki jo zanimajo novi leksemi, za katere se je utrdil termin neologizmi. Muhvič - Dimanovski (2005: 4) ugotavlja, da na širjenje leksikalnega inventarja lahko vpliva pojav novih pojmov, predmetov in novih družbenih razmerij, ki jih je treba poimenovati, ali pa novi izrazi nastajajo zgolj kot ekspresivne, stilne in pragmatične

vzporednice že obstoječim izrazom. S stališča poimenovalne potrebnosti ista avtorica (Muhvič - Dimanovski 2005: 6–7) prve imenuje poimenovalno potrebne neologizme, ki so izraz komunikacijske potrebe, in druge okazionalizme, ki so priložnostno rabljene besede s stilistično funkcijo, saj izhajajo iz estetskih in avtorskih nagibov posameznega pisca, zlasti v publicistiki, oglasih ali v književnih delih.

Priložnostnice (okazionalizmi) v umetnostnih besedilih pogosto rušijo besedotvorno normo z neobičajno podstavo, tvorbenim morfemom ali z neobičajno kombinatoriko obojega. Gre za neuzualne tvorjenke, ki tudi nimajo namena prehajati v splošno rabo. Če bi namreč priložnostnice bile namenjene za vsesplošno jezikovno rabo, bi izgubile svojo estetsko in ekspresivno funkcijo.

Za priložnostnice je bistvena lastnost zavestno jezikovno ustvarjanje, ki ima določen čustven naboj in ritem ter zato posledično večji vpliv na naslovnika. Prav to pa je opazna stilotvorna prvina tako ljudskih kot avtorskih umetnostnih besedil, namenjenih otrokom. Razlog pogosto tiči v otroški potrebi po ritmu, v veselju do igre ter v omejenem poznavanju in sprejemanju jezikovnega sistema. Ko ga otrok usvaja, se težko sprizajni z izjemami, zato iz ednine *človek* samodejno napravi množino *človeki* oz. iz množinske oblike *ljudje* ustvari edninsko obliko *l(j)udek*. Otroci ne poznajo ne besedotvorja ne etimologije, zato besed ne razstavljajo in sestavljajo po korenskih, priponskih, medponskih in predponskih morfemih, ampak na podlagi prepoznavanja identične skupine glasov, zato v besedi *zrak* zlahka odkrijejo besedo *rak* ipd. (Crnković 1980: 44–45).

3.3 Lingvostilistika

Lingvostilistika (Josić 2021) proučuje jezikovna in zunajjezikovna izrazna sredstva, zgradbo, organiziranost in sestavo besedila. Od petdesetih let dvajsetega stoletja je jezikoslovna stilistika, imenovana tudi lingvistična stilistika (Katnić-Bakaršić 1999), postala samostojen del jezikoslovja.

Jezikoslovna stilistika obravnava stil kot (z)možnost posameznikove namerne izbire in urejanja jezikovnih sredstev, ki tvorijo konkretno besedilo. Izbira jezikovnih sredstev pa je povezana z avtorjevim hotenjem, znanjem in okoliščinami sporočanja.

Stilno učinkovanje je odvisno predvsem od prejemnika sporočila, ki postavlja ocene in razpoznava namere tvorca besedila (Kalin Golob 2023: 218).

Jezikovnostilistična analiza znotraj jezikoslovja zahteva upoštevanje tako vertikalne kot hierarhične povezanosti posameznih jezikovnih ravnin (fonološke, morfonološke, skladske, semantične, besediloslovne itn.), saj šele vključitev in poznavanje vseh ravnin lahko ponudi (relativno) celovit pristop k jezikovnemu slogu določenega avtorja (Smolej 2011: 414).

Osnovna enota jezikoslovne stilistike je stilem, ki je enota s posebno stilno informacijo. Stilistika tisto, kar je v izraznih možnostih najbolj vsakdanje, imenuje za nevtralno, tj. stilno neopazno ali nezaznamovano. Nasprotje temu pa zaznamovano ali opazno (Toporišič 2008: 21–22). Stilemi so razumljeni kot odmiki od ničte stopnje (tj. od navadnega, nevtralnega, neopaznega izbora) v pozitivni ali negativni smeri z ozirom na estetsko učinkovitost (Toporišič (1964: 33).

Stilemi nastajajo z manj ali nepredvidljivo rabo jezikovne enote, ki predstavlja odstopanje od običajnega ali od norme. Za stilistiko je zato pomembno merilo pri določanju stilemov (ne)predvidljivost jezikovne enote v nekem kontekstu. Glede na to, kako se stilemi v jeziku lahko realizirajo, ločimo: grafostileme, fonostileme, leksikostileme, semantostileme, morfostileme, sintaksostileme in tekstostileme (Katnić-Bakaršič 1999: 12–13). Ali drugače: stilem je intenzifikator izraza na ravni fonetike, morfologije, besedotvorja, skladnje, semantike, leksike, grafije in diskurza (Josić 2021).

3.4 Rezultati analize – tipologija novotvorjenk

3.4.1 Morfostilemi

Morfostilemi so besede, ki stilno učinkujejo bodisi zaradi izrabe specifičnih oblikoslovnih kategorij, kot so spol, sklon, število ..., bodisi zaradi svoje besedotvornomorfemske zgradbe. Nas bodo zanimali samo slednji.

3.4.1.1 Stilovornost podstav

Opazujemo lahko tvorjenke, ki nastajajo po regularnih tvorbenih vzorcih s tipičnimi samostalniškimi, pridevniškimi, prislovnimi ali glagolskimi obrazili. To pomeni, da nastajajo po predvidljivi analogiji, specifične pa so nenavadne podstave:⁴

S: *pošastšč-ina* po analogiji izsamostalniških tvorjenk na *-ski* + *-ina*, npr. *slovenščina*;

P: *bimbambij-oč* iz izmedmetne glagolske podstave; *mivkosned-en* izpeljanka iz nenavadne zložene podstave *mivkosned* ← *tak*, *ki sne mivko*; *mrmnj-av* ← *mrmnj-ati* (*mrmljati* v SSKJ2); *za-vran-ji* ← *ta(k)*, *ki je za vrane*; Ps: *mačkonske-o*, *gromoglasn-o*, *veleresn-o* – prislovi so tvorjeni iz zaznamovanih izpeljanih ali zloženih podstav; G: *posladkoriti* povsem individualna tvorjenka *sladkoriti* ← *delati s sladkorjem* po analogiji *sladkati* ← *delati sladko*; *dingdong-ati* izmedmetna glagolska izpeljanka, iz katere so lahko tvorjenje različne višjestopenjske sestavljenke, npr. *za-dingdongati*, *za-kukati*, *za-bimbati*.

Opazna je pogosta izmanjšalniška tvorba pridevniških in glagolskih izpeljank: P: *polb* → *polb-ek* → *polbk-ast*, podobno *pubk-ast*, *cofk-ast*, *snežk-ast*; G: *pub* → *pubek* → *pubk-ati*, enako tudi *smrčk-ati*, *tutajčka-ati*, *dežket-ati*, *kupčk-ati* 'poimenovan je način goseničinega premikanja k vrtnici'.

3.4.1.2 Stilovornost kombinacij podstav in obrazil v izpeljankah

Avtorica uporabi izvirno podstavno in obrazilno kombinatoriko za besedo, ki je v jeziku že ustaljena: S: *tanj-ina* (za *tančina*); ali pa na ta način ustvari povsem novo leksikalno enoto, a jezikovnosistemski tvorbeni vzorec je (prepo)znan: *razgraj-aj*, *pohaj-aj*, *drob-inka*, *nebesn-ina*, (oblak) *rib-ak*, *šklepet-ulja*, *škrebļ-ač*, *preprog-ka*; P: *debt-ljiv*, *trž-ljav*, *tišin-ski*, *žiln-ast*. Pogosto uporablja pridevniško obrazilo *-ast* s pomenom podobnosti ali nagnjenosti k lastnosti: *jok-ast*, *bodulj-ast*, *tiktak-ast*, *smeh-ast*.

⁴ S = samostalnik, P = pridevnik, Ps = prislov, G = glagol, M = medmet.

3.4.1.3 Stilotvornost kombinacij podstav in obrazil v zloženkah

V skupini podrednih medponsko-priponskih zloženk najdemo izvirno druženje podstavnih in obrazilnih morfemov pri tvorjenkah vseh treh temeljnih besednih vrst, npr. S: (balon) *tib-o-ton-0*, *mivk-o-sned-0*, *vrt-o-glav-je*, *barvn-o-pis-0*, *ognjen-o-dlak-ec*, *pič-o-kljun-ec*;⁵ P: *barvn-o-pis-0*, *mehk-o-šapke-ast*, *zelen-o-žile-en*, *vs-e-dreves-en*, *vs-e-dotik-0*; G: *tib-o-šap-iti se*.

Tudi strukturo podrednih medponskih zloženk, katerih porast je v zadnjih desetletjih opazen, zna spretno izkoristiti, npr. S: *mišj-e-varstvenik*; G: *črn-o-laziti* ← *laziti na črno*; P: *mačj-e-mehek*. Zna se celo poigrati z zloženkami s tavnološkima podstavama, npr. *sladk-o-sladek*, ne izogne pa se niti opazni hibridizaciji, ko se s krnjenimi prevzetimi korenskimi sestavinami družijo tudi domače, npr. *sanj-e-fon* (Stramljič Breznik 2005: 7–30).

3.4.1.4 Stilotvornost sklopov brez krnitev sestavin

Bina Štampe Žmavc rada tvori sicer v otroški literaturi pogosto prisotne medmete, ki so zaradi svojega zvena še posebno učinkoviti. Navadno gre za izmišljene kombinacije zlogov, ki učinkujejo kot skrivnostne ali čarovniške besede: M: *čari-bari*; *hana-muna-mina*, *anim-anum-anah* (kombinacija prvega medmeta, branega od zadaj naprej); *aju-aju-aja*; *skokus-skoktokus*, *trim-trala-lim*, *šnira-šnara*, so nedolžne kletvice *primoj-keruci-duš*, izvirni medmeti *mlyo-mrljom*; *žb-db-žb-dbž* (npr. posnema žebranje), *pr-prrr* (posnema predenje); iz njih tvori tudi G: *zakukutati-žabimbamati*. Spretno sklaplja tudi imenske sestavine, npr.: S: *vse-cvet*, *slika-svet*.

3.4.1.5 Stilotvornost sklopov s krnitvami sestavin v prvem ali drugem delu sklopa

Sklopi kot rezultat združevanja nekrnjenih sestavin v govorni verigi nastopajočih enot na ravni besedne zveze (*dandanes*) ali celo stavka (*nebodigatreba*) so že po svoji naravi zunaj predvidljive tvorbene sistematike, saj se lahko družijo poljubno število sestavin na poljuben način. Sklopi, ki nastanejo s sklapljanjem poljubno krnjenih sestavin in pri tem pogosto upoštevajo izgovorljivost, hkrati pa lahko oblikovno ali

⁵ S stališča knjižne norme bi morala biti medpona preglašena: *pič-e-kljun-ec*.

pomensko aludirajo na jezikovnosistemske tvorjenke, so nosilci duhovito izražene ekspresivne in estetske funkcije ter omogočajo tudi novoopomenjena branja. In takih jezikovnih inovacij je zelo večja tudi avtorica, npr.: S: *snežptica* ← **snež**(na) **ptica**, *snežroža* ← **snež**(na) **roža**, *pokribuki* ← **pokri**(ti) + (klo)**buki**, *sanjebuki* ← **sanje** + (klob)**uki**, *packavrica* ← **packa**(sta) + (m)**avrica**, *časotulja* ← **čas** + (rop)**otulja**, *medvedinar* ← **medved**(ji) **dinar**, *Lunajek* ← **lun**(in) (pa)**jek**, *trnroža* ← **trn**(asta) + **roža**; G: *tulibuliti* ← **tuli**(ti) + **huliti**, *mjavkerati* ← **mjavk**(ati) + (cm)**erati**.

3.4.1.6 Modeliranje in besedna igra

Že omenjena analogija, ki je siceršnje gonilo generiranja vedno novih tvorjenk v jeziku, je pri Bini Štampe Žmavc obogatena še s hoteno besedno igro. V novotvorjenkah uporablja že uveljavljene matrice, v katerih so prepoznane vzorčne besede, ki pomagajo pri opomenjanju nastalih blizuzvočnic, npr.: *dinječanstvo*, *vrločanstvo* po naliki na *visočanstvo*; *časofren* po *shizofren*; *časopetka* po *bosopetka*; *cmeravzarski* po *cmokavzarski*. Tvorjenka ima dve značilnosti: visoko stopnjo tvorjenosti (*cmerati* → *cmer-av* → *cmerav-žar* → *cmeravžar-ski*) in hkrati je prvina medbesedilnosti (prim. Janez Mencinger, *Cmokavzar in Ušperna*).

3.4.1.7 Stilotvorna so lastna imena z uporabo vseh opisanih tvorbenih načinov

Poimenovanja literarnih junakov, ki so lahko otroški liki, oživljene igrače ali predmeti, poosebljene živali ali rastline, poosebljeno nebesno telo ali pojav ali poosebljeni liki ljudskega pravljичnega izročila ali pa izvorni liki (Blažič: 2013a: 75–76) imajo vselej tudi karakterizacijsko vlogo. Nič drugače ni pri Bini Štampe Žmavc – »nomen est omen«. Pri tem pa izrablja vse že prej predstavljene tvorbenne načine:

- a) izmedmetno izpeljavo: *Šnuk* ← *šnuk*, *Čavš* ← *čavs*, *Kokorik-o*;
- b) izsamostalniško izpeljavo: *Trm-ava* ← *tista*, ki ima trmo, *Snež-ka* (muca) ← *tisti*, ki je kot sneg,
- c) izglagolsko izpeljavo: *Gric-0* ← *tisti*, ki gricka; *Min* ← *tisti*, ki mine; (medvedek) *Jed-ek* ← *tisti*, ki (rad) je;

- d) zlaganje iz glagolskih (*Mivk-o-sned-0*, *Med-o-sned-ek*, *Klepet-o-sned-ka*, *Mot-i-mir-0*) ali samostalniških besednih zvez (*Rjav-o-ok-a*,⁶ *Dub-o-dol-je*, *Mrk-o-čiko* ← *mrki čiko* 'stric');
- e) tvorbo po analogiji (*Pravljevič*, *Pravljična* po *kraljevič*, *kraljična*; *Zmajl Emajl* po podamačenem zapisu izgovora prevzetih besed *emajl*, *smajl*);
- f) različne tipe sklapljanja brez krnitev (*Nevenkjenatanko* 'sicer fiktivni kraj, v katerem živi *Zmajl Emajl*'), s krnitvami (*Zvezdiljon* (*zvezd*) + *milijon*, *Kokodesa* ← *kokod(ak)* + (*per*)*esa*, lahko razumemo tudi ironično po analogiji na *baronesa*) ali s prekrivanjem sestavine (*Snežnosek* ← *snežn(i) nosek*, *Čarodajs* ← *čarod(ej)* + (*koko*)*dajs*,);
- g) druženje nekoliko zabrisanih podstavnih prvin, npr. astronom *Zvezdavnike* ← 'oseba, ki je povezana z *zvezdami* in je hkrati tudi *zvedava*';
- h) konverzijo iz občnega v lastno ime: *požrešnica* → *Požrešnica* (jopica).

3.4.1.8 Stilotvorno je ustvarjanje tvorjenk iz istopodstavnih besed

Avtorici so pri srcu nekatere ključne besede njenih besedil, ki jih razvije v (delne) besedne družine. Izpostavimo le nekaj takih podstavnih besed, ki so po številu istokorenskih tvorjenk izstopajoče:

- a) **čarati**: *čarod-ela*, *čaroznan-ski*, *čaroznalske-o*; *čarogledn-ica*, *čarobesedn-ica*, *čarovedn-ica*, *čarosnedn-ica*, *čarov-(a)lec*, *čar-o-tk-(a)lec*, *čarozn-(a)lec*, *čar-o-man*;
- b) **čas** (v prvem delu tvorjenke): (*ure*) *čas-o-kelep-ke*, *čas-o-blep-ke*, *čas-o-der-ke*, *čas-o-žer-ke*, *čas-o-sled-ke*, *čas-ulje*, *časoval-ke*, *časun-ke*, *časovn-ice*, *časotkal-ke*, *čas-o-kaž-0* (*ura*), *čas-o-gled-0*, *čas-o-sned-0*; *čas-o-fren*, *čas-o-furija*, *časofurij-ski*, *časožerke-ica*, *časoklepke-ica*, *časotepke-ica*; **čas** (v drugem delu tvorjenke): *večn-o-čas-je*;
- c) **duh**: *od-dubati*, *dubc-ati*, *pri-dubcati*, *dubc-ast*, *dubast-o*, *dub-o-zbor-0*, *dub-a-vreden*, *pri-moj-dub*, *moj-dub*, *figo-dub*, *prma-dub*;
- d) **lep**: *lep-o-šap-ka*, *lep-o-ok-a*, *lep-o-brk-a*, *lep-o-rep-ka*;
- e) **tih**: *tih-lj-ati*, *tih-nina*, *tihljiv-o*, *tibotav-o*.

⁶ Mogoča je tudi interpretacija kot izpeljanka iz zložene glagolske podstave *rjavook*.

3.4.2 Grafostilemi

Grafostilemi kot stilemi stilogenost črpajo iz svoje posebne grafemske strukture. Pogosto nastajajo z vključevanjem različnih ločil, znamenj, števk, slik, ki nadomeščajo ali so vstavljene na mesto določene črke, z uporabo različnih tiskov in pisav, z ustvarjanjem črkovnih premetank in iskanjem novih pomenskih delov v besedi z naivnim etimologiziranjem (Stramljič Breznik, Voršič 2009).

3.4.2.1 Uporaba ločil za novoopomenjanje

V besedah avtorice pogosto najdemo vključevanje različnih ločil, ki omogočajo dvojno branje in s tem dvopomenskost.

Vežaj: *vse-bine, prehla-čih, pib-čil, ha-smrk-hav, ha-prehla-čih!, nos-hljam, gr-doba, put-putji (ples), s-tih, za-časni (kralj leze za časom), čar-ovnija, co-prnija, šaman-aman-naš-magija, od-slej, pre-polovil.*

Upočasnjeno merjenje časa je npr. ponazorila tudi z vezaji: *drug-ačē, u-po-čas-nje-no, pre-pol-ovljeno, ti-ik, ta-ak, bi-im, ba-am, di-ing, do-ong, kuu-kuu, ti-ik -tri-ik; ta-ak vla-ak; ti-ik žapi-ik; ta-ak krot-a-ak, u-dom-ačiti, u-po-čas-niti, u-lov-iti, ve-eč, odve-eč, u-p-o-č-a-s-n-i-l, po-avdienca.*

Oklepaj: *m(t)ačke, na(d)loga.*

3.4.2.2 Uporaba grafemov za novoopomenjanje

Blizu ji je tudi premišljena izraba velikih in malih črk, njihovo ponavljanje in zavestno vzpostavljanje napak v njihovem zaporedju, zaradi česar pritegne dodatno bralčevo pozornost oz. določeno čustveno stanje ali izkustvo izpostavi na plastičen način, dostopen prek bralčevega vidnega polja.

Izraba velikih/malih črk: *OD šolskih MOR (odmor od šolskih mor).*

Ponavljjanje črk, zlogov: *časss; čaas, dišiii, kuuhaaar, želiüite, veličannnstvooo, kokokošnjak.*

Premetane črke: *nakapa* ← *napaka*.

4 Zaključek

V prispevku smo na podlagi izbranih del Bine Štampe Žmavc iz knjige *Vse-bine srca* in deloma paberkovalnih izpisov še iz nekaterih njenih drugih mladinskih in otroških del predstavili tipologijo njenih avtorskih tvorjenk. Njihov izpis ni bil popoln, vendarle pa toliko natančen, da je omogočal vpogled v njeno jezikovno ustvarjalnost. Ugotovimo lahko, da avtorica ustvarja izvirne pesniške izraze zaradi odličnega poznavanja jezika in njegovih tvorbenih pravil. Izrablja predvidljive tvorbene vzorce, ki jih na igriv način napolni z novo, izvirno vsebino, ker se pri ustvarjanju preda intuiciji in šepetu srca.

Tako se potrjujejo sodobne ugotovitve literarne recepcije in nevroznanosti, da je sposobnost možganov, ki se gibljejo med harmonijo in disonanco, dokaz igrivosti. Zato ni naključje, da so teoretiki od Kanta do Schillerja, Gadamerja in Iserja estetsko izkustvo povezovali z igro (Armstrong 2015: 71).

In igra, kot meni Grafenauer, ki je implicirana v pojmu igrivosti, je zanj osrednje pesniško načelo, ki ga je treba upoštevati pri ustvarjanju za mladino. Estetska igra, artizem in jezikovna umetnost pa so relevantna merila za vrednotenje estetske inovativnosti tako pri ocenjevanju literature za otroke kot tudi za odrasle (Grafenauer 2010: 10–11):

Tisto, o čemer pesem pripoveduje, mora imeti značaj igre, ki je dovolj razvidna, da se otrok lahko z njo identificira. Prav od intenzitete te estetske igre, ki se kaže v artističnem obvladovanju jezika, torej v pesniški tehniki, je bistveno odvisen tudi učinek sporočila, ki ga pesem vsebuje. /.../

Z drugimi besedami: estetski princip, na katerem temelji sleherna literatura, ne more imeti druge funkcije kot to, da bralca zaplete v iluzijo, torej v igro posebnih čutnih predstav, ki se dajo na osnovi poetskih pravil ustvariti v jeziku. /.../

Če otroka takšna igra privlači, če se identificira z iluzijo, ki je v njej vsebovana, se prav gotovo bogati tudi njegova vednost o svetu, saj se v njej srečuje tudi s tistimi estetsko deduciranimi sestavinami realnega življenja, ki tvorijo temo ali fabulo, v kateri se ponavadi skriva tudi določeno spoznanje ali stališče.

Še najbolj pa svoje pesniško in jezikovno ustvarjanje predstavi avtorica sama na sebi lasten in edinstven način:

Rišem z besedo, ne s kredo,
ker s kredo ne znam.
Pa tudi z barvami ne –
čopič je nerešljiv anagram.
Zato dahnem v dlan si besedo
in jo obelodanim v dan.
Zašepetam ji prvo sosedo,
še eno, še druge pridam,
tu in tam kakšno prebledo
obarvam z rdečo, ji zlate dodam
in rišem z besedo, ne s kredo,
dokler ni ves molk
z barvo glasov napackan.
(Klepetosnedke. Maribor: Obzorja, 1996)

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (2020–2025) vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira ARIS.

Literatura in viri

- Milena BLAŽIČ, 2013a: Jezik v sodobni slovenski mladinski književnosti: 1980–2010. Ur. Andreja Žele. *Družbena funkcionalnost jezika: (vidiki, merila, opredelitve)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 71–76. Obdobja, 32.
- Milena BLAŽIČ, 2013b: Zven in pomen v mladinski poeziji Borisa A. Novaka. Ur. Hotimir Tivadar. *Aktualna vprašanja slovanske fonetike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 111–123.
- Milan Crnković, 1980: Nonsesna gramatika in stilistika Zvonimira Baloga. *Otrok in knjiga* 7/10. 43–52. *Gigajda* 2.0. Dostop 26. 6. 2024 na <https://viri.cjvt.si/gigajda/>.
- Niko GRAFENAUER, 2010: Igra v pesništvu za otroke. *Otrok in knjiga* 37/78–79 (2010) str. 6–11. Dostop 26. 6. 2024 na <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UPEEYOYCX>.
- Dragica HARAMIJA, 2012: *Nagrajene pisave: opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- Dragica HARAMIJA, 2022: Večnočasje pripovednih besedil Bine Štampe Žmavc. Ur. Milena Pivec: Bina Štampe Žmavc. *Vsebine srca: izbor proze, poezije in dramatike za otroke*. Maribor: Pivec. 242–247.
- Ljubica JOSIĆ, 2021: *Hrvatska lingvostilistika*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Monika KALIN GOLOB, 2023: O stilistiki in njenem pomenu: jezikoslovna disciplina v družbi 21. stoletja. *Teorija in praksa* 60/2. 203–220.
- Marina KATNIČ-BAKARŠIĆ, 1999: *Lingvistična stilistika*. Budapest: Open Society Institute.
- Matjaž KMECL, 1977: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba Borec.
- Nataša LOGAR, 2003: *Besedotvorna stilistika*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- Nataša LOGAR, 2005: Norma v slovarju sodobne slovenščine: zloženke in kratice. *Družboslovne razprave* 21/48. 211–225.
- Nataša LOGAR BERGINČ, Joel SMITH, 2006: Stilno zaznamovane nove tvorjenke. *Slavistična revija* letnik 54/ posebna številka 1 87–101, 451–465. Dostop 26. 6. 2024 na <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-PT7QTRMQ>
- Vesna MUHVIČ - DIMANOVSKI, 2005: *Neologizmi. Problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku FF.
- Igor SAKSIDA, 2022: Pesmi v oblakih. Ur. Milena Pivec: Bina Štampe Žmavc. *Vse-bine srca*: izbor proze, poezije in dramatike za otroke. Maribor: Pivec. 234–240.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Dostop 26. 6. 2024 na www.fran.si.
- Mojca SMOLEJ, 2011: Jezikovna stilistika ali zakaj brati obliko besedila. Ur. Simona Kranjc. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Obdobja 30. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 413–417.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2005: Prevzete in domače prvine v slovenskih zloženkah. *Jezikoslovni zapiski* 11/2. 7–30.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, Ines VORŠIČ, 2009: Grafoderivati v tiskanih oglasih. *Teorija in praksa* 46/6. 826–838.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2010: *Tvorjenke slovenskega jezika med slovarjem in besedilom*. Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti. Zora, 71.
- Bina ŠTAMPE ŽMAVC, 2022: *Vse-bine srca*: izbor proze, poezije in dramatike za otroke. Izbor in spremni besedi Igor Saksida in Dragica Haramija. Maribor: Pivec.
- Jože TOPORIŠIČ, 1964: *Pripovedna dela Frana Saleškega Finžgarja*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 2008: *Stilnost in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2011: *Slovensko skladenjsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Razprave Filozofske fakultete.
- Ines VORŠIČ, 2013: *Sistemska in nesistemska leksikalna tvorba v novejšem besedju slovenskega jezika*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta.